

Argentona i Eugeni d'Ors

LLORENÇ SOLDEVILA I BALART

Enguany fa 100 anys de l'edició de *La Ben Plantada* (1911), sens dubte, l'obra de Xènius que ha tingut més difusió i que més significativament manté viu el record del seu autor. Un d'aquests catalans que el país el va enlairar a les responsabilitats més altes amb el prestigi social i intel·lectual consegüent. I, a l'hora dels conflictes socials, just acabada la Primera Gran Guerra, el mateix país, molt o poc antropòfag, igual que Saturn devorant els seus fills, el va expel·lir amb la mateixa diligència. Un mataroní il·lustre i amic, Josep Puig i Cadafalch, que no congeniava amb les idees socials avançades que Ors difonia en les seves gloses del moment el va defenestrar de l'alt càrrec que ocupava a la Mancomunitat. El 1920, s'establí a Madrid, canvià de llengua de cultura i d'actituds ideològiques respecte al catalanisme i acabà entrant a Barcelona amb l'exèrcit vencedor el 1939 i ocupant un alt càrrec cultural, Jefe Nacional de Belles Artes, del nou règim. Molt a les velleses s'instal·là a Vilanova i la Geltrú, en una llar que s'agençà en el Far de Sant Cristòfol. Allí, com bé indica l'escrit de Rafel Bigorra, que també publiquem en aquest número, passà els darrers anys de la seva vida, en un intent, en bona part frustrat, de reconciliar-se amb la cultura mig clandestina del país.

Però, anem als inicis de la seva trajectòria vital i cultural i mirem d'esbossar quines van ser les seves relacions amb Argentona. Després de la presència a la vila de Jacint Verdaguer, Dolors Monserdà de Macià i del seu gendre Josep Puig i Cadafalch, l'altra gran figura de les nostres lletres que hi recalà va

ser Eugeni d'Ors.

Eugeni d'Ors es va casar el 10 d'octubre de 1906 amb Maria [de la Constància] Pérez-Peix, pertanyent a una família de l'alta burgesia barcelonina, a l'església de la Mare de Déu dels Àngels de Barcelona, situada a la confluència del carrer de Balmes amb València. A Argentona se'ls coneixia com els Pérez (pares, dona i germana Pilar casada amb un senyor andalús, Alfonso Martínez). Pilar, per poder casar-se amb Eugeni d'Ors, es va haver d'enfrontar amb tota la seva família, que no concebia com podria viure amb un escriptor. Era una dona molt atractiva, d'una gran personalitat; un ésser insòlit per al seu temps: escultora, esportista, portava pantalons, es tenyia els cabells de ros, es vestia de color beix en una època en què la majoria de dones anaven de rigorós negre. Separada d'Eugeni D'Ors el 1933, visqué de les rendes familiars dedicant-se a l'escultura, a la música i a la cura dels seus tres fills. Sempre presumí d'haver estat l'única persona que va guanyar un judici a Eugeni d'Ors.

Arran del casament, i potser abans i tot, d'Ors començà a passar els estius a la torre dels sogres, ca l'Arcs, també coneguda com La Tosca, avui desapareguda, situada en el xamfrà del carrer Baró de Viver i el torrent (Avinguda de Nostra Senyora de la Salut) de davant per davant de l'Hotel Soler i de can Ballot, en el solar que avui ocupa la torre amb el nom de La Solana. Fou en la torre dels Arcs, on Xènius va escriure les gloses de *La Ben Plantada* que es van publicar entre el 23 d'agost i el 5 d'octubre de 1911 a les pàgines de *La Veu de Catalunya*.

A Argentona, evidentment,

va freqüentar la colònia d'estiuejants i en conegué algunes de les noies més formoses. Totes elles en un moment o altre l'ajudaren a perfilar la imatge de la Ben Plantada que, com ha demostrat Josep Playà, segurament no va tenir una sola model. A Argentona, a banda de Teresa Mestre, esposa de Jaume Baladía, ben segur que conegué i admirà la senyoreta Mercè Gaspar. A final de l'estiu de 1910 va tenir lloc en el teatre del Casino d'Argentona "Una agradable vetllada organitzada per l'element jove de la colònia forastera (*La Vanguardia*, 26/IX/1910). Com a final de festa es va representar el sàinet *El agricultor de Chicago*, a càrrec de la senyoreta Mercè Gaspar i

Espai que ocupava la torre anomenada ca l'Arcs, al carrer Baró de Viver, on Xènius passa alguns estius.

Foto: Llorenç Soldevila

Maria Pérez-Peix i Eugeni D'Ors pels volts de 1906.

Arxiu Universitat de Navarra

D'esquerra a dreta:
Alfonso Martínez, Pilar
Pérez-Peix, Josep Enric
Ors, Joan Pau d'Ors,
Víctor d'Ors i Eugei
d'Ors a Argentona.
Arxiu Universitat de
Navarra

quatre joves més. Aquesta jove de bellesa exquisida, si hem de fer cas del poema que li va dedicar Josep Carner, va ser l'esposa del joier Ramon Sunyer i Clarà —nebot de Sant Antoni Maria Claret i Clarà— que estiuava en una torre de la colònia, situada al carrer de Santa Sofia que encara existeix.

Carner a *Mater pulchra*, poema que li dedicà arran del naixement del seu primer fill Antoni, la descrivia en aquests termes:

*Com un pollancre jo t'he vista un
dia,
alta i erecta, rutilant al vent;
ara et veuria com una palmera,
alta, però corbant-te dolçament.*

Antoni Sunyer, el seu fill, sempre havia dit que la seva mare va ser amiga de la Ben Plantada, però mai que fos ella mateixa. De fet, aquell estiu de 1910, d'Ors no va poder assistir a l'acte perquè el va passar a Munic, però devia ser normal que en estius anteriors hagués pogut admirar la bellesa

de la jove Mercè Gaspar en d'altres intervencions semblants.

L'altre possible model dels diversos que Playà ha documentat en la seva sèrie d'articles a *La Vanguardia*, va poder ser Teresa Mestres, esposa de Jaume Baladia, dona d'una gran bellesa i de distingida elegància. Ben segur que per la proximitat amb ca l'Arcs, d'Ors freqüentà les trobades d'intel·lectuals a can Baladia (Pompeu Fabra, Josep Puig i Cadafalch, Josep Carner, Josep Pijoan...) Amb l'arquitecte segur que els unia una amistat almenys d'ençà el 1905 quan d'Ors va habitar durant un temps, el primers anys de casat, un pis de la Casa de les Punxes construïda pel mataroní.

Sabem segur, que la família d'Ors passà els estius de 1907, 1911, 1917 i 1922 a Argentona. El de 1908, potser, també. El 1909 era fora de Catalunya fent gestions professionals per Europa. El 1910 el passà a Munic i el 1914, a la Fosca de Palamós, on escriví les glosses de *Lletres a Tina*. L'estiu de 1915 sojornà a Gualba, al peu del Montseny, on redactà *Gualba la de mil veus*, publicada aquell mateix any. I, finalment, l'estiu de 1918 el trobem al Balneari Blancaflor de La Garriga, fent una teràpia termal que donà peu a l'*Oceanografia del tedi* (1918).

En les seves estades a Argentona escriví algunes glosses de 1907, entre ells la que publiquem tot seguit en què expressa l'enyor per al ressò que encara conserven les vetllades memorables dues vegades a la setmana a la torre dels Sr. Tapanell.

AGOST DE L'AGOST I DE SES OBRES CIVILS

Agost és el mes balneari per excel·lència. Vull dir, el mes dels balnearis. Segurament al juliol es prenen més banys, però amb més individualisme i més bona fe. Al

setembre les alegries rústiques tiren també a caràcter individual o familiar: veremes, caceres, excursions... Però l'agost és tot ell hotel, casino, torre, xalet, establiment termal, cura d'aigua, taula rodona, petites taules, font pudenta, cotilló sòdico-litníc i festa major,

La vida balneari té sos particulars encisos. Sembla que per als nostres pares encara els oferia més grans. En llegenda daurada han arribat a la nostra oïda, records dels bells dies de Caldes, de Caldetes, de Sant Hilari, d'Argentona. Diu que la jovenalla s'hi divertia de valent. A Argentona, per exemple, dos cops a la setmana, els joves i les senyorettes de la colònia—tots, perquè aquells eren els bons temps de la fraternitat i de la freqüentació—, es reunien a l'hospitalari demor d'un senyor amable, que es deia el senyor Tapanell. El senyor Tapanell, que al Cel sigui, era un home molt de la broma. Cantava, tocava l'orgue i deia versos de Campoamor i de N'Adolf Blanc. Entre «La veu de les ruïnes» i el «¡Quién supiera escribir!», els més lleugers descabellaven un xotis. En sent mitjanit, es servia un refresc d'orxata i bolados. I després les alegres colles s'escampaven, cantant a grans crits, sota la direcció d'un jove de mèrit, després esdevingut historiador [Carreras Candi?], i amb música dels «Hugonots», o de no sé quina altra òpera, llavors de moda:

*Que Déu vos guard
a l'inclit don Anton
— Tapanell —
El més trempat
que s'hagi vist al món.
— Tapanell —
Per 'xò us busca el jovent
i us crida quan sent:
Tapanell!
Tapanell!*

El dia que jo publiqui les meves monografies en preparació sobre El Tranquil («Homo tranquil·lus». L.) i sobre L'Excursionista («Homo

excursionista». L.) desempolsaré moltes més cançons del folklore balneari d'antany. Avui les recordo únicament com a característiques d'una era, ja acabada. Sembla convingut, en efecte, que la generació que puja, no sap divertir-se. Els més tendres rebrots d'aquesta generació que puja en protesten, i asseguren que si ells no es diverteixen prou, és culpa dels seus pares, que no els donen diners suficients per a fer-ho. A la qual cosa els pares responen victoriosament que ells, quan anaven a cal senyor Tàfanell, no necessitaven pas tants de diners com això.

Sigui com vulgui, el que és innegable és la decadència en atractius del viure balneari. Allò que en diem la freqüentació, i que un jorn floria, va mustigant-se, lentament, però fatalment. El pitjor és el següent: abans ja solia passar que, per la massa intimitat, les famílies sortissin cada any renyides, del viure balneari. Però avui no sé quin dimoni de mala sang crien totes que, ja abans de tractar-se, es miren com a enemigues mortals. I així el mes d'agost sol compondre's a les estacions balnearies d'un teixit tristíssim de petits recels, petis odís, petites enveges, petites traves, petites calúmnies, petites dolenteries i petites venjances, que no solament fan impossible tota joia, sinó que posen continuadament en perill la civilitat de l'home més civil del món, quan es troba entremig.

El resultat és que tot just si a aquest podem exigir-li, durant l'agost, obres negatives. Si l'home civil defensa sense desmai, a través del viure balneari, la civilitat pròpia, ja farà prou. Entrar en detalls respecte al mode millor de realitzar-ho, en hotels, casinos, torres, xalets, establiments termals, cures d'aigua, taules rodones, petites taules, fonts pudentes, cotillons sòdico-litínics i festes majors, és ja cosa que supera ma valentia. Caldria'm, per aventurar-me en aquest camí, el vigorós talent casuístic

d'un Ulpianus o d'un Sant Alfons Maria de Lligori. Més m'estimo suposar que, en l'home civil, l'hàbit de civilitat haurà ja esdevingut segona naturalesa. Aquesta segona naturalesa serà sa millor guia, per saber el que deuria fer en cada cas.

Una sola obra civil positiva voldria recomanar a mon lector, per finir, com a pròpia del present mes, Una que és ensems obra de caritat. La que costea el sosteniment de Colònies escolars o d'altres institucions anàlogues, gràcies a les quals es procuren els avantatges higiènics de l'estiu als més necessitats, Jo asseguro al qui contribueixi a elles, unes estones d'alegria, que l'ajudaran a consolar-se d'enyorança per les belles festes d'antany, com les que il·lustraven el nom d'Argentona, junt amb el nom del senyor Tàfanell.¹

Crònica de les festes de Can Tàfanell

Un corresponsal anònim publicà a *La Vanguardia* dues cròniques glossant les encara, a principis del segle XX, no oblidades festes del Sr. Tàfanell. En la primera, de l'1 de setembre de 1883, després de fer referència al conflicte dels tapapous, descrivia l'ambient que s'hi havia viscut i que encara ressonava, com demostra la referència que en fa Ors en la seva glossa. L'anònim cronista hi deia: "Los jardines de la casa se hallaban iluminados a giorno con farolillos de múltiples colores, los que colgados en los árboles y balanceándose al beso de la brisa entre las verdes ramas, daban al jardín un aspecto encantador y fantástico. Por otra parte en el salón se había reunido toda la crême de la colonia forastera, tanto para tomar parte en el concierto como para aplaudir a las bellas y simpáticas artistas señoritas Tàfanell, de Pla, de Maristany, de Jover, de Ferrater y de Pons, a las jóvenes que las acompañaban en el piano o violín." Tot seguit ens convida a sortir al jardí: "En

Eugeni D'Ors a la torre dels Arcs, també coneguda com La Tosca. Arxiu Universitat de Navarra

Pilar Pérez-Peix i Eugeni D'Ors amb dos dels seus fills a la torre d'Argentona. Arxiu Universitat de Navarra

el jardí se sirvió un espléndido y abundante lunch preparado por uno de los más acreditados cafés de Mataró. I torna a referir els noms de les famílies més distingides: "Todos conservaremos un recuerdo muy grato de dicha fiesta, a la que como he dicho concurren todas las principales familias que aquí veranean, recordando entre ellas las de Plans, de Andreu, de Negre, de Ferrater, de Jover, de Maluquer, de Pons, de Colomer, de Carreras,

1. Eugeni d'Ors, *Obra catalana completa*, Barcelona: Editorial Selecta, 1950, p.520-522.

D'esquerra a dreta :
Pilar Pérez-Peix, Eugeni
D'Ors i Teresa Peix,
la sogra, a Argentona
el 1922.
Arxiu Universitat de
Navarra

de Olivar, de Maristany y otras muchas cuyos nombres no recuerdo en este instante." Algú de la distingida colònia, sobre el llistat de distingides assistents li devia picar les crestes perquè al cap de quinze dies, és a dir, el 16 de

setembre, va publicar una altra notícia a *La Vanguardia*, en què havia de afegir noms a la llista després de demanar disculpes per l'oblit: "Ya en mi anterior cité varios nombres de las principales familias que se distinguieron en las veladas; pero fuerza me es confesar que una de las amables tertulianas que más contribuyeron fue la señora doña María de Freire de Plans, la señorita Colomer con sus hermanos Federico y Luis, y las de Feliu, profesor de esta Universidad."

La primera es una verdadera profesora de piano; y, sin ánimo de herir ninguna susceptibilidad, es preciso consigne que fue la que tomó parte en todas las reuniones acompañando a las cantatrices, quienes agradecidas a su amabilidad, regalaronle una preciosa caja de

dulces en forma de cesta con flores artificiales, resultando un trabajo primoroso y exquisito.

No podían aquellas amables señoritas olvidar a los dueños de la casa donde tenían lugar las veladas: y así, a la señora de Tafenell obsequiaronla con una elegante flor con dedicatoria, y a su esposo con una bandeja plateada y una batuta." Tot i que en la crònica anterior deia: "...al señor Tafenell le fue regalada una flor cuyos capullos se abrían por medio de un resorte y en ellos aparecía un escudo de plata con una bonita dedicatoria."

Tot un retrat d'època en una Argentona encara pagesa i que convivía amb un apèndix de senyors de Barcelona que vivien en una mena de bombolla social, cultural i lingüística.

BIOGRAFIA

el senyor Eugeni d'Ors

RAFEL BIGORRA I RIUS

Com a conseqüència de la guerra, l'estiu de 1943 estiuava a Vilanova i la Geltrú. Recordo amb exactitud que era l'any esmentat perquè llegint un diari en el tren que em portava a Barcelona, donava la notícia de la caiguda de Mussolini.

Tot anant i venint per la platja, em vaig assabentar que en l'ermita de Sant Cristòfol, hi vivia el famós Eugeni d'Ors i Rovira, voltat d'una mena de cort i que gairebé rebia tractament idolàtric. Potser devia començar a posar les primeres pedres de l'Acadèmia del Far de Sant Cristòfol.

A grans trets considero la trajectòria de Xènius. Va ser col·laborador de Prat de la Riba, l'au-

tor de les seguides glosses que cada dia publicava a *La Veu de Catalunya*, es va enemistar amb en Puig i Cadafalch, se'n va anar a Madrid i va passar a publicar en castellà les glosses en *El Debate* i altres periòdics madrilenys. Després vingué l'ingrés a la Falange, vestit amb l'uniforme, vetllà les armes a l'església de Sant Agustí, passant vigília en el temple i meditant sobre l'Esperit Sant: "Acabada la misa el neofito se hincó de rodillas ante el celebrante y le propina el espadazo habitual con la espada de acero toledano".

Recordem a Mariano José de Larra que pels volts de 1830 va escriure que "escribir en España es morir". També el títol d'un llibre de Màrius Verdagué, *El*

intelectual y su carcoma. I és que l'escriptor com tot mortal ha de viure. L'escriptor, a més a més de passar gana, a vegades se l'ha empaitat. A en Planas, director del *Be Negre*, l'assassinaren. En Pla va haver de fugir com tants d'altres. I quan retornaren els trobem col·laborant a *Destino*, molts que abans havien publicat a *La Veu de Catalunya* i *El Matí*.

Joan Fuster, asagista, diu que els que havien intentat guanyar-se el magre salari de la tinta, havien de resignar-se a les opcions del mercat de treball. Joan Maragall, Gaziel, Josep Carner, Nicolau d'Olwer, Josep Pla, Manuel Brunet, Terenci Moix..., escrigueren en castellà i no feren els escarafalls d'Eugeni d'Ors.